

KREATIVNOST U TREĆOJ ŽIVOTNOJ DOBI

Ružica Tokić

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku, Hrvatska
Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek, Hrvatska
rtokic@foozos.hr

Sažetak

Polazište za ovo istraživanje nalazi se u činjenici da društvo sve više stari te samim time povećava se broj ljudi treće životne dobi. Osim toga, upravo treća životna dob, koja je predmet ovoga istraživanja, postaje zanemarena u društvu te joj prijete socijalna izolacija. Ovim radom se nastoji ukazati na važnost uključivanja tih ljudi u društvena zbivanja te kroz analizu prikupljenih podataka pokazuje se korisnost te dobne skupine kroz kreativni rad. U tom kontekstu, autor, istražuje podatke iz osobnog i profesionalnog života 20 istaknutih kreativnih osoba treće životne dobi koje su zadužile svijet, a svojim kreativnim radom bavili su se i u starijoj dobi. Analizirano je pet domaćih i 15 stranih osoba. Uzorak je biran na temelju dvaju kriterija. Prvi kriterij je dob; svi navedeni kreativni „starci“ živjeli su i stvarali i u starosti odnosno nakon 65. godine života koja se uzima kao godina prijelaza u starije doba. Drugi kriterij je da njihova profesija posjeduje tri važna čimbenika; autonomiju, kompetencije i slobodu (Fujiwara, Dolan i Lawton, 2015). Analizirani podaci prikupljeni su iz Enciklopedije Britannica kao relevantnog izvora informacija. Istraživanjem je utvrđeno kako kreativnost utječe na stvaranje pozitivne slike starenja u društvu te da je treća životna dob značajna za unaprjeđenje kreativnosti.

Ključne riječi: dob, kreativnost, kreativni „starci“, profesija

Uvod

Živimo u vremenu starenja stanovništva. Zbog napretka u medicini i zdravstvenoj zaštiti, produljuje se životni vijek. Prema demografskim pokazateljima 2031. godine udio starih osoba u ukupnom broju stanovnika bit će 22,6%. Iz tog je razloga nužno osigurati osobama treće životne dobi kvalitetno provođenje slobodnog vremena. Još od Aristotela javlja se ideja o praktičnoj mudrosti treće životne dobi. Osim mudrosti i kreativnost igra važnu ulogu u zdravom i aktivnom starenju. Kreativnost nije rezervirana samo za mladost ili određenu profesiju, niti prestaje s godinama. Brojne su osobe koje su

svoja najzapaženija djela napravile u poodmakloj dobi te time pokazale kako kreativnost „ne stari“, ne smanjuje se i ne prestaje s dobi. Osobe koje su svoju kreativnost razvijale tijekom života baveći se kreativnim poslom, i u starosti nastavljaju s time. Treća životna dob donosi brojne izazove i promjene kako fizičke tako i psihičke. Samoća, smrt supružnika, prestanak radnog odnosa, napuštenost samo su neki psihički izazovi s kojima se susreću starije osobe. Smanjene fizičke sposobnosti, slabiji vid i sluh, slabije motoričke reakcije, sporost u hodu neke su od fizičkih promjena starije dobi. Unatoč tome, novija istraživanja pokazuju kako kreativnost ne opada s godinama, ona samo mijenja smjer, postaje zrelija, neopterećena utezima mladosti u kojoj je potrebno dokazati se, slijediti određeni put, biti kao drugi.

Starenje stanovništva

Životni vijek ljudi produljio se iz nekoliko razloga: veće svijesti o zdravlju i aktivnom načinu života, napretka medicine i znanosti, povećane fizičke aktivnosti, bolje skrbi i sl. U Hrvatskoj je prosječna dob stanovništva u porastu. Godine 1961. prosječna životna dob bila je „32,5 godina; 1971. godine 34,1; 1981. godine 35,4; 1991. godine 37,1; 2001. bila je 39,3 godine, da bi u 2011. dosegla visokih 41,7 godina, kao npr. u Finskoj (41,6) i Švedskoj (41,1)“ (Nejašmić, Toskić, 2013, str. 92). U Hrvatskoj je već prisutna inverzija dobne piramide što znači da se trend starenja stanovništva nastavlja (Nejašmić, 2008). Demografski pokazatelji prognoziraju smanjenje broja mladih za 39,1% i njihov će udio iznositi svega 12,5%, dok će se broj starih osoba u dobi od 60 i više povećati za 12,5%, te će 2031. godine udio starih osoba u ukupnom broju stanovnika biti 22,6% (Nejašmić, Toskić, 2013).

Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji stariju životnu dob dijelimo na: ranu (65.-74. godine), srednju (75.-84. god.) i duboku starost (od 85 i više godina) (www.who.int/en/). Svaka životna dob ima svoje specifičnosti. Odrasli imaju više znanja i iskustva od mladih te su kritičniji prema vrijednosnim preporukama i oprezniji u njihovu prihvaćanju (Pastuović, 2010). Autor Pastuović (2010) nadalje navodi kako je „odraslima teže odgojno manipulirati ali je lakše odgajati postupcima koji se temelje na moralnim uvidima. Odrasli su već vrijednosno profilirani, a postojeće vrijednosti, stavovi i navike otežavaju promjenu istih i učenje novih jer djeluju selektivno na kognitivne procese (percepciju, mišljenje i pamćenje). Zato se vidi, čuje, misli i pamti ono što podržava postojeće vrijednosti i stavove, a zanemaruje ono što im proturječi“ (str. 15). S U društvu koje stari važno je pronaći kvalitetne načine rada sa starijim osobama. S gerontološkog stajališta ili preciznije sa stajališta edukacijske gerontologije starim osobama se pristupa sa psihološkog, sociološkog, ekonomskog, medicinskog i drugog stajališta kako bi ih se podučilo (Sherron et al., prema Pastuović, 1999, str. 360).

Teorijski okvir istraživanja

Povezanost kreativnosti i starenja nedovoljno je istraženo i definirano područje (Formosa, 2013; Lindauer, 2003). U očima društva više je negativnih aspekata starenja nego

pozitivnih, jer se često uz treću životnu dob veže smanjenje inteligencije kao i sposobnosti produciranja originalnih rješenja. Zbog toga se istraživanja obično fokusiraju na kreativnost u mlađoj dobi (Formosa, 2013). Autor Jarvis (2004) razlikuje 4 tipa važna za razvoj mišljenja: podaci, informacije, znanje i mudrost. Mudrost je znanje stečeno kroz iskustvo, repetitivne radnje i razmišljanje. Ideja o praktičnoj mudrosti javlja se još kod Aristotela koji ju veže uz stariju dob. (Jarvis, 2004). Možemo reći da je i danas jedna od glavnih karakteristika treće životne dobi upravo mudrost koja proizlazi iz velikog životnog iskustva.

Sama riječ kreativnost dolazi od latinske riječi *creare* što znači stvoriti neko djelo, napraviti nešto originalno tj. kreirati (Dubovicki, 2016). Kreativnost se može definirati kao kvaliteta ličnosti koja omogućuje pojedincu da ostvari svoj puni potencijal (Dubovicki, 2016). „Kreativnost podrazumijeva upotrebe divergentnog mišljenja, pronalaženje više odgovora na isto pitanje, oslobađanje emocija, humora, te potiskivanje straha i dosade“ (Dubovicki, 2016, str. 25). Autor Ken Robinson (2016) definira kreativnost kao „stvaranje originalnih ideja koje imaju vrijednost“ (str. 118). Kada govori o kreativnosti, autor navodi dva koncepta, maštu i inovativnost. Kreativnost je mašta na djelu, a inovativnost je uvođenje novih ideja u praksu. Autori Sternberg i Lubart (1995) te Robinson (2016) razbijaju mitove o kreativnosti navodeći kako ona nije nasljedna, nije rezervirana samo za određenu profesiju kao npr. umjetnost, a može se naučiti. Kreativnost je vezana uz „svježee“ razmišljanje, ali i uz kritičko mišljenje. Ona ne predstavlja linearan proces u kojem moramo ovladati svim vještinama prije početka kreativnog zadatka. Određene vještine i kompetencije iz područja interesa nužno je posjedovati, no tijekom kreativnog rada usvajamo nove i razvijamo i unaprjeđujemo već postojeće kompetencije.

Sternberg i sur. (1995) stvorili su pojam »kreatologija« koji je imao za cilj znanstveno izučavanje fenomena kreativnosti (prema Škrbina, Radić, 2010). Isti su autori (Sternberg i Lubart) 1996. razvili teoriju kreativnosti poznatu kao investicijska teorija kreativnosti (*The Investment Theory of Creativity*) po kojoj je kreativnost odluka pojedinca da svoju ideju „jeftino kupi, a skupo proda“. Kreativnost je set stavova o životu, odnosno spremnost osobe da: a) redefinira problem na nov i originalan način; b) poduzima razumne rizike; c) „proda“ ideje koje na početku ne nailaze na odobravanje; d) ustraje bez obzira na prepreke; e) preispituje koliko njegovi vlastiti stavovi utječu na njegov kreativni proces. Kreativnost se također sastoji od raznih aspekata: a) mogućnosti, b) znanje, c) stilovi mišljenja, d) karakteristike osobnosti, e) motivacija, s naglaskom na intrinzičnu motivaciju te f) okolina (<http://www.robertjsternberg.com/investment-theory-of-creativity/>). „Kreativne aktivnosti mogu stimulirati aktivno sudjelovanje pojedinaca u aktivnostima, poboljšati njihovu sposobnost za rješavanje problema, povećati samopoštovanje, omogućiti korištenje strategija za suočavanje sa stresom, smanjiti depresivne simptome, poboljšati i omogućiti komunikaciju, osigurati emocionalnu katarzu, što sve vodi k općem životnom zadovoljstvu“ (Škrbina i sur. 2010, str. 269). Autori zaključuju kako postoji pozitivna korelacija između kreativnosti i mentalnog i fizičkog zdravlja kod starijih osoba (Škrbina i sur. 2010). Kreativni rad uključuje povezivanje postojećeg znanja na nov način. To znači stvaranje novih značenja i interpretacija, a da pritom nismo limitirani već vođeni vlastitim kreativnim snagama (Fujiwara i sur., 2015).

Nemoguće je govoriti o kreativnosti i trećoj životnoj dobi, a ne spomenuti dva iznimno značajna, ali potpuno oprečna stajališta o vrhuncu kreativne moći pojedinca kojom su se bavili Harry Lehman i nešto kasnije Martin Lindeaur. Lehman je još davne 1953. godine na temelju rezultata svojega istraživanja zaključio kako kreativnost ima ubrzan rast u mladim danima, svoj vrhunac dosegne u razdoblju od 30. do 40. godine i zatim polagano opada. Autor svojim istraživanjem zaključuje kako je bespredmetno govoriti o kreativnim osobama u trećoj životnoj dobi, jer ona jednostavno opada nakon 35. Može se govoriti o mudrosti koja raste s dobi, ali ne i kreativnosti. Dugo je Lehmanova teorija o opadanju kreativnosti nakon 40. godine bila općeprihvaćena. No brojni noviji autori (Lindauer, 2003; Lindauer, Orwoll i Kelley, 1997; Galenson, 2007) sumnjaju u opravdanost takvih zaključaka te navode manjkavosti u Lehmanovoj teoriji, pokazujući vlastitim istraživanjima kako kreativnost ne opada nakon 35., već je prisutna cijeloga života. Rezultati istraživanja provedenog na 88 likovnih umjetnika (Lindauer i sur., 1997) pokazuju da kvaliteta rada raste s godinama kao i kvantiteta. Kreativnost je i dalje zastupljena samo se njezin izvor promijenio, odmaknuli su se od striktnog plana slikanja i rada te kreativnost sada pronalaze u podsvjesnom. Nadalje, u starijoj dobi, umjetnici osjećaju veću slobodu te nemaju potrebu „kopirati“ velike slikare, već stvaraju svoju umjetnost. Autori ovog istraživanja naglašavaju da se rezultati mogu primijeniti, ne samo na slikare već i na druge kreativne profesije poput izumitelja i sl.

Galenson (2007) je proveo istraživanje u kojem je proučio karijere 5 poznatih slikara 19. stoljeća; Cezanne, Degas, Monet, Pissarro i Renoir. Svi navedeni slikari živjeli su preko 65 godina. Kvantitativni podaci pokazuju kako su Cezanne i Moneta i u trećoj životnoj dobi bili kreativni i nastavili stvarati zapažena djela, dok se kod Degasa, Renoira i Pissarra vidi pad kreativnosti nakon 50. godine. Razlog tomu su individualne razlike, način nošenja s frustracijama i promjenama. Autori Fisher i Specht (1999) na temelju intervjuva provedenih s osobama u dobi od 60-93 godine zaključuju kako kreativne aktivnosti pomažu u kvalitetnom starenju jer potiču razvoj motivacije te vještina rješavanja problema. Istraživanje iz 2006. (Cohen, Perlstein, Chapline, Kelly, Firth, Simmens) provedeno na 166 osoba starijih od 65 pokazalo je pozitivan učinak sudjelovanja starijih osoba u umjetničkim programima na zdravlje (manje posjeta liječniku, rjeđa upotreba lijekova i manje padova), usamljenost, te smanjenje faktora rizika koji potiču potrebu za dugoročnom skrbi. Autor Wadhwa (2011) navodi brojne poznate osobe koje su u starijoj dobi napravile značajna djela. Benjamin Franklin izumio je gromobran u dobi od 44. U dobi od 70 godina sudjelovao je u pisanju Deklaracije neovisnosti, a poslije je toga još je izumio i bifokalna stakla. Henry Ford je s 45 godina osmislio Model T koji je približio automobile srednjem staležu jer se mogao kupiti po pristupačnoj cijeni. Sam Walton izgradio je Walmart u kasnim četrdesetim. Ray Kroc izgradio je McDonald's u ranim pedesetim. Autor navodi i kreativne osobe iz suvremenog doba. Ray Kurzweil objavio je poznatu knjigu o umjetnoj inteligenciji *The Singularity Is Near* u svojim pedesetim; Alfred Hitchcock režirao je film *Vrtoglavica (Vertigo)* u 59. godini. Važno je spomenuti i Steve Jobsa koji je najpoznatije izume poput iMac, iTunes, iPod, iPhone i iPad osmislio nakon 45. godine (Wadhwa, 2011, *The Case for Old Entrepreneurs*,

https://www.washingtonpost.com/national/on-innovations/the-case-for-old-entrepreneurs/2011/12/02/gIQAulJ3KO_story.html?utm_term=.3d2990f89685

Metoda istraživanja

Kako i sam autor Lindauer navodi, dodatna istraživanja su potrebna kako bi se obuhvatile druge profesije poput pisaca, skladatelja i znanstvenika te uključilo više žena u istraživanja o kreativnosti (Lindauer, 2003, str.113). U ovome radu obuhvaćeni su upravo slikari, pisci, skladatelji i izumitelji, te određen broj značajnih žena. Obuhvaćene su osobe iz Hrvatske i svijeta. Ovo istraživanje ima uporište u sličnom istraživanju (Lindauer, 1993) koje je uključivalo umjetnike, njihovu nacionalnost, datume rođenja i smrti, dob u kojoj su preminuli te radove koje su za života napravili, s time da su u ovaj članak uključene i druge kreativne profesije te su primijenjeni drukčiji kriteriji analize. U istraživanju je primijenjena metoda rada na dokumentaciji. Podaci o životima i stvaralaštvu izabranih osoba pronađeni su u Enciklopediji Britannica. U ovome radu izneseni su podaci o nacionalnosti, godini rođenja i smrti, dobi u kojoj su preminuli, te posljednja velika djela koja su za života napravili. Većina istraživanja (Lehman, 1953; Lindauer i dr. 1997; Galenson, 2007.) temeljila se na dobi u kojoj su umjetnici pokazali najveću kreativnost te načinili najveća djela. U prvim istraživanjima o povezanosti kreativnosti i dobi ta je granica bila između 30. i 40. godine, s vrhuncem oko 35. g. Kasnija istraživanja taj period pomiču, te govorimo o kreativnosti i nakon 40.godine, a vrlo često je vidljiva i u pedesetim i šezdesetim godinama pa do smrti. Ovo istraživanje nastoji proučiti do koje dobi su izabrane osobe bile aktivne i stvarale značajna djela.

Cilj i hipoteze

Cilj istraživanja je pokazati na temelju analize osobnih podataka i djela poznatih kreativnih osoba treće životne dobi kako kreativnost ne opada u starijoj dobi. Osim toga, nastojalo se pokazati kako je kreativnost neminovno pozitivna strana starenja te veća uključenost kreativnih aktivnosti u svakodnevni život starijih osoba pridonosi većoj socijalnoj koheziji te poboljšava kvalitetu starenja. Kako bi se operacionalizirao cilj, postavljene su sljedeće hipoteze:

1. Ljudi u trećoj životnoj dobi stvaraju kreativna djela
2. Kreativnost utječe na stvaranje pozitivne slike starenja u društvu

Uzorak

Kriteriji izbora uzorka bili su: dob (osobe koje su živjele duže od 65 godina, a zadužile su svijet svojim radom i u starosti, te nakon 65. godine nastavili stvarati nova djela) te bavljenje kreativnim poslom prema kriterijima koje su postavili Fujiwara i sur. (2015).

Za analizu kreativnosti izabrane su četiri kategorije: pisci, skladatelji, slikari i izumitelji. Uzorak se sastojao od pet kreativaca po kategoriji, što znači da je ukupno analizirano

20 kreativnih osoba, od toga 5 domaćih i 15 stranih osoba. Što se tiče spola, zastupljeno je 5 ženskih i 15 muških kreativaca. Razlog za to pojašnjen je u raspravi.

Kako bismo dobili ujednačene podatke o izabranim osobama, s obzirom na to da je riječ o različitim profesijama, glavni izvor analize sadržaja bila je Enciklopedija Britannica (<https://www.britannica.com/>).¹

Rezultati

Za potrebe ovoga istraživanja korišteni su kriteriji koje su postavili Fujiwara i sur. (2015), po kojima se određuje kreativna profesija:

1. Autonomija

Kreativni poslovi pružaju visok stupanj autonomije koja se vidi kako u praktičnom radu tako i u konačnom proizvodu. Ponekad su poslovi iz kreativne sfere loše plaćeni, radno vrijeme najčešće ne postoji, a vidljive su i spolne nejednakosti.

2. Kompetencije (učinak /korisnost)

Kompetencije, vrijednosti i korisnost samog posla vrlo su važne u kreativnim zanimanjima. U razvijenim zemljama svijeta kreativne profesije smatraju se centralnim za ekonomski razvitak zemlje

3. Sloboda (otvorenost novim idejama)

Prema navedenim kriterijima te kao polazište za postavljenu hipotezu 1 („Ljudi u trećoj životnoj dobi stvaraju kreativna djela“) izabrano je nekoliko profesija koje se ubrajaju u kreativne profesije. U njihovim zanimanjima dominira autonomija, jer samostalno upravljaju vlastitim radom, vremenom te samostalno odlučuju o nastanku novih djela. Kompetencije se razvijaju i unaprjeđuju svakim sljedećim kreativnim zadatkom, te imaju slobodu u izboru novih načina interpretiranja postojećih djela. Brojne poznate osobe iz navedenih sfera napravile su svoja najveća i najpoznatija djela upravo u poodmakloj životnoj dobi.

„Kreativni starci“ podijeljeni su u 4 kategorije (pisci, skladatelji, slikari i izumitelji), a svaku kategoriju sačinjava 5 osoba. Najprije se daju podaci za svaku osobu prema području, a zatim se daje statistička neparametrijska analiza napravljena u programu za statističku obradu podataka SPSS.

Važnost nečijeg rada uglavnom je povezana s kriterijem vremena. Tek s vremenskim odmakom te nakon smrti osobe možemo govoriti o važnosti djela kojima je ta osoba zadužila svijet. Iz toga razloga, izabrane su osobe za koje znamo kako su i na koji način zadužile svijet, a više nisu s nama (hipoteza 2: „Kreativnost utječe na stvaranje pozitivne slike starenja u društvu“).

¹ Enciklopedija Britannica najstarija je enciklopedija na engleskom jeziku. Prvi put je objavljena davne 1768. u Edinburghu, u Škotskoj. Danas je prisutna samo u online izdanju. Sadrži provjerene informacije, jer na njoj rade stručnjaci iz raznih područja.

Kreativni „starci“

A) Skladatelji

1. Giuseppe Verdi poznati je talijanski operni skladatelj koji je operu *Otello* skladao u 74. godini te je prvi put izvedena na La Scali 1887. godine, a nastala je prema istoimenoj Shakespeareovoj tragediji. Verdijeva kreativnost očituje se u tome da je postojeće djelo pretvorio u nešto novo, originalno i drukčije. Verdi je tada bio u poodmakloj dobi i već 10 godina u mirovini, no to nije smanjilo njegovu kreativnost niti izvrsnost. Baš suprotno, nastavio je skladati, te u 80. godini života skladao operu Falstaff. Giuseppe Verdi ostao je upamćen kao jedan od najutjecajnijih skladatelja svih vremena (<https://www.britannica.com/biography/Giuseppe-Verdi#toc215474>).

2. Johann Wolfgang von Goethe je najpoznatiji njemački književnik. Njegova najpoznatija djela su Faust i Patnje mladog Werthera. Faust je tragedija pisana u dva dijela. Godine 1808. Goethe je objavio prvi dio *Fausta*, koji se bavio pitanjem prodaje duše vragu. Drugi dio Fausta dovršen je 1832. godine, iste godine kada je Goethe i preminuo. Goethe je tada imao 83 godine. Faust je nesumnjivo najznačajnije djelo toga tipa u Europi od Miltonovog *Izgubljenog raja*, a Goethe je postavio temelje suvremene književnosti (<https://www.britannica.com/biography/Johann-Wolfgang-von-Goethe#toc237027main>).

3. Georg Friedrich Händel je bio njemačko-engleski barokni skladatelj poznat po oratorijima i operama. Njegovo najpoznatije djelo je oratorij *Mesija* kojeg je skladao u 56. godini života. Unatoč moždanom udaru zbog kojega je imao poteškoća s vidom, nastavio je skladati i u poznim godinama te je u 66. godini života završio svoj posljednji oratorij *Jephtha*. Još jedan primjer aktivnog starenje, te problema koji se javljaju u trećoj životnoj dobi, ali i upornosti u stvaranju novih kreativnih djela (<https://www.britannica.com/biography/George-Frideric-Handel>).

4. Richard Strauss njemački je skladatelj i dirigent. Skladao je opere, balete, simfonije, komorna i vokalna djela. Prvu operu skladao je 1894. Ubrzo je počeo surađivati s Hugom von Hofmannsthalom s kojim je napravio niz uspješnih radova, kao primjerice *Žena bez sjene* (u 55. godini) i *Egipatska Helena* (u 64. godini). Posljednja opera (*Capriccio*) završena je 1941. godine, kada je Strauss navršio 77. godinu života. Bio je dobar i u marketingu i promociji samoga sebe. Imao je brojne prijateljski nastrojene novinare koji su o njemu pisali samo najbolje (<https://www.britannica.com/biography/Richard-Strauss#toc6926>).

5. Heinrich Schütz njemački je skladatelj i orguljaš. Poznat je kao najbolji njemački skladatelj prije Bacha. Napisao je prvu njemačku operu, *Dafne* koja je prvi put izvedena 1627. kada je Schütz imao 42 godine. U njegovoj je glazbi uočljiv utjecaj talijanske glazbe. Neka od njegovih djela u poznim godinama su: *Historia der Geburt Jesu Christi* (u 79. godini), *Lukas-Passion* (u 80. godini), *Johannes-Passion* i *Matthäus-Passion* (obje u 81. godini). Posljednje djelo bilo je *Königs und Propheten 119er Psalm* kojeg je Schütz napisao u 86. godini, samo godinu dana prije smrti (<https://www.britannica.com/biography/Heinrich-Schutz>).

Tablica 1. Skladatelji i njihova posljednja djela

Rd. br.	Ime i prezime	Godina rođenja i smrti	Dob u kojoj je preminuo	Posljednje značajno djelo (dob)
A) SKLADATELJI				
1.	G.Verdi	1813. - 1901.	88.	Falstaff (80.g.)
2.	J. W. von Goethe	1749. - 1832.	83.	Drugi dio Fausta (83.g.)
3.	G. F. Händel	1685. - 1759.	74.	Jephtha (66.g.)
4.	R. Strauss	1864. - 1949.	85.	Capriccio (77.g.)
5.	H. Schütz	1585. - 1672.	87.	Königs und Propheten 119er Psalm (86.g.)

B) Pisци

1. Agatha Christie spisateljica poznata po kriminalističkim romanima koji su prevedeni na 100 jezika te prodani u više od 100 milijuna primjeraka. Njezin posljednji kriminalistički roman je *Ništa nije tako tajno* koji je napisan 1973. godine kada je bila u poodmakloj starosti, odnosno u 83. godini života. Zadnji roman o slavnom detektivu Herculeu Poirotu *Slonovi pamte* izdan je 1972. godine. Spolna nejednakost vidljiva je i u kreativnim zanimanjima, gdje dominiraju muškarci (<https://www.britannica.com/biography/Agatha-Christie>).

2. Dobitnik Nobelove nagrade za književnost Ivo Andrić nesumnjivo je jedan od važnijih kreativnih osoba koje valja spomenuti. Nobelovu nagradu za književnost primio je u 69. godini života za roman *Na Drini ćuprija* koji je napisao u 53. godini. Od ostalih djela bitno je spomenuti Prokleta avlija, *Jelena, žena koje nema* i *Ex Ponto*. Brojni kritičari smatraju kako je njegovo najbolje djelo zapravo i njegovo posljednje, a to je *Znakovi pored puta* koje je objavljeno posthumno (<https://www.britannica.com/biography/Ivo-Andric>).

3. Vesna Parun je najistaknutija hrvatska pjesnikinja koja je živjela isključivo od pisanja. Pisala je i u svojim 80. godinama. Neka njezina djela iz posljednjeg razdoblja života su: *Spužva i spužvica*, *Hrvatska kraljica*, *Tri morske pustolovke* i mnoge druge (<https://www.biografija.com/vesna-parun/>). Pisala je poeziju, ali i prozu kao i knjige za djecu. S obzirom na to da je poznata kao najistaknutija pjesnikinja, *Političko Valentinovo* i *Grijež smrti* posljednja su djela koja je Parun napisala u 78. Poput brojnih drugih umjetnika živjela je i umrla u siromaštvu. (<https://www.britannica.com/art/Croatian-literature>).

4. Marija Jurić Zagorka poznata je spisateljica te prva hrvatska profesionalna novinarka. Sa 65 godina napisala je roman *Vitez slavonske ravni*, a posljednje djelo *Jadranka* napisala je s 80 godina. Živjela je teškim životom s mnogo odricanja, uporno tražeći ljubav. Bila je kreativna i inteligentna. Pisala je za brojne časopise te je bila borac za ženska prava (<https://www.britannica.com/art/Croatian-literature>).

5. Vladimir Nabokov, osim što je bio pjesnik, romanopisac i prevoditelj bio je i stručnjak za leptire. Njegovo najpoznatije djelo je roman *Lolita* napisan kada je Nabokov imao 56 godina. Napisao je i brojna druga djela kako na ruskom tako i na engleskom, npr. *Blijeda vatra* u 63. godini života te *Ada* u 70. godini života. Pred samu smrt, Nabokov je pisao novo djelo (*Laurin izvornik*), no kako je bio svjestan da ga neće stići dovršiti, naredio je svojoj supruzi da spali rukopis. Ona to nije učinila, te iako nedovršen, rukopis je objavljen 2009. (<https://www.britannica.com/biography/Vladimir-Nabokov>).

Tablica 2. Pisci i njihova posljednja djela

Rd. Br.	Ime i prezime	Godina rođenja i smrti	Dob u kojoj je preminuo	Posljednje značajno djelo (dob)
B) PISCI				
6.	A. Christie	1890. - 1976.	86.	Ništa nije tako tajno (83.g.)
7.	I. Andrić	1892. - 1975.	83.	Znakovi pored puta (83.g.)
8.	V. Parun	1922. - 2010.	88.	Grieh smrti (78.g.)
9.	M. Jurić Zagorka	1873. - 1957.	84.	Jadranka (80.g.)
10.	V. Nabokov	1899. - 1977.	78.	Laurin izvornik (78.g.)

C) Slikari i kipari

1. Claude Monet predstavnik je slikarskog pokreta impresionizma koji je naziv dobio upravo po Monetovoj slici *Utisak* (fra. *Impression*). Zdravstveni problemi često prate starije osobe, no ni to ne bi trebalo umanjiti njihov kreativni izričaj. Monet je slikao do svoje smrti, što znači da je svoju kreativnost ispoljavao i u 80-im godinama života kada je imao ozbiljnih problema s vidom (bolovao je od katarakta ili sive mrežnice koja u većini slučajeva izaziva sljepoću). Njegova najpoznatija djela su *Impresija, izlazak sunca* i *Lopoči*. *Lopoči* je serija od 250 slika koje je Monet slikao od 1899. do smrti (<https://www.britannica.com/biography/Claude-Monet#toc4952>).

2. Duboku starost doživio je i jedan od najslavnijih slikara svih vremena i suosnivač kubizma Pablo Picasso. U preko 75 godina stvaralačkoga rada (njegov otac umjetnik obrazovao ga je od 7.g), ostavio je golem opus u nasljedstvo. Prema Guinnessovoj knjizi rekorda, Picasso je najplodniji umjetnik u povijesti. Računa se da je naslikao oko 13.500 slika, 100.000 otisaka i grafika, 34.000 ilustracija za knjige i 300 skulptura. (<http://www.guinnessworldrecords.com/world-records/most-prolific-painter/>). Najpoznatija djela su *Gospođice iz Avignona*, *Guernica* (završena u 55. godini života) i *Žena koja plače*. U razdoblju od 1935-1959. godine napisao je više od 300 pjesama, tj u ranijoj i srednjoj starosti. Jedini je umjetnik čija su djela za života izložena u Louvreu (<https://www.britannica.com/biography/Pablo-Picasso/Blue-Period#toc59629>).

3. Ivan Meštrović najpoznatiji je hrvatski kipar koji je stekao svjetsku slavu. Njegova najpoznatija djela su *Zdenac života*, *Pobjednik*, *Grgur Ninski* i *Povijest Hrvata*. Sa svoje 64 godine postavio je samostalnu izložbu u Metropolitan Museum of Arts u New Yorku. U 78. godini života, nakon smrti sina napravio je 4 skulpture u spomen svog sina i kćeri koja je umrla nekoliko godina ranije. Kreativnosti mu nije nedostajalo te je radio sve do svoje smrti (<https://www.britannica.com/biography/Ivan-Mestrovic>).

4. Georgia O'Keeffe američka je slikarica te predstavnica je američkog modernizma. Najčešći motivi njezinih djela su cvijeće te krajolik, a preferirana tehnika je ulje na platnu. S godinama joj je oslabio vid, no ona nije prestala stvarati nova umjetnička djela, samo je ulje na platnu zamijenila slikanjem olovkom. Slikala je sve do 1984., kada je imala 97 godina. Zanimljivost vezana uz ovu slikaricu je i ta da je njezino najpoznatije djelo (kojeg je naslikala tek u 49. godini) doseglo najveću prodajnu cijenu na aukciji za djelo kojeg je naslikala žena te tako ušla u povijest (<https://www.britannica.com/biography/Georgia-O'Keeffe#toc282591>).

5. Louise Bourgeois američka je umjetnica poznata po izradi monumentalnih skulptura. Život su joj obilježili neskladni obiteljski uvjeti, dominantan i okrutan otac, nevjeran svojoj supruzi. Louise je svoju ljutnju i mržnju prema ocu utkala u svoje skulpture, pa je tako jedna od najpoznatijih skulptura nazvana *Uništenje oca* (*Destruction of the Father*) koju je izradila u 63. godini života. U osamdesetim godinama života izradila je skulpturu nazvanu *Cells*, koja simbolizira razne vrste boli od fizičke do psihičke. Godine 1999. izrađuje najveću skulpturu do sada, pauka visokog preko 9 metara. Tada je bila u dobi od 88 godina. Ova skulptura pauka počast je njezinoj majci koja je uvijek skrivila za obitelj, ali i za obiteljski posao (<https://www.britannica.com/biography/Louise-Bourgeois>).

Tablica 3. Slikari i kipari i njihova posljednja djela

Rd. br.	Ime i prezime	Godina rođenja i smrti	Dob u kojoj je preminuo	Posljednje značajno djelo (dob)
C) SLIKARI I KIPARI				
11.	C. Monet	1840. - 1926	86.	Lopoči (86.g.)
12.	P. Picasso	1881. -1973.	92.	Žene iz Alžira (74.g.)
13.	I. Meštrović	1883. - 1962.	79.	Pieta (75.g.)
14.	G. O'Keeffe	1887. - 1986.	98.	Nebo iznad oblaka IV (78.g.)
15.	L. Bourgeois	1911. - 2010.	98	Pauk (88.g.)

D) Izumitelji

1. Jedan od najgenijalnijih umova koji je zadužio svijet je svakako neponovljivi Nikola Tesla. Još kao dječak imao je razvijenu maštu i kreativnost, izuzetnu sposobnost vizualizacije te originalnost. Samo neki, najznačajniji izumi su: izmjenična električna struja, izmjenični električni generator, okretno magnetsko polje, Teslin transformator, Teslina struja, bežični prijenos energije, radiokomunikacije, Teslina turbina. No on je imao više od 700 izuma. Godine 1921. kada je imao 65 godina prijavljivao je nove patente poput uređaja za zračni prijevoz i poboljšanja u konstrukciji parnih i plinskih turbina. Neki su izumi originalno njegovi dok je druge izume poboljšao i unaprijedio, a to je jedan oblik kreativnog rada, vidjeti nove veze i potencijale u postojećem. Tesla je primjer znanstvenika čije ideje nisu bile uvijek prihvaćene, no on je znao kako ideju „kupiti jeftino, a prodati skupo“. (<https://www.britannica.com/biography/Nikola-Tesla>).

2. Alexander Graham Bell, najpoznatiji je po izumu telefona (1876.) i usavršavanju fonografa (1886.) kojega je prethodno izumio Edison, no velikog je utjecaja imao i na otkrića u području avijacije i pomorstva. S obzirom na to da je Bellova majka bila gluha, radio je na tome da što više pomogne gluhim osobama, pa je tako osnovao školu za gluhe, gdje je podučavao i svoju buduću suprugu koja je bila gluha od 5. godine. Plovilo sa zračnom propulzijom Bell je sa suradnicima izgradio u 58. godini. Godine 1915. uputio je prvi transkontinentalni poziv u dobi od 68. godina. No, bio je izuzetno aktivan i u kasnijim godinama, stvarajući nove izume. Godine 1919., u dobi od 72. godine izumljen je i pokrenut HD-4, prvi hidrokrilni brod. (<https://www.britannica.com/biography/Alexander-Graham-Bell>).

3. Thomas Alva Edison američki je izumitelj koji drži rekord u broju patenata (1093). U ranom djetinjstvu javili su se problemi sa sluhom, koji su Edisonu bili motivacija za rad. Prvi svjetski poznat izum bio je fonograf, uređaj za snimanje i reprodukciju zvučnih zapisa. Najpoznatiji je po izumu električne žarulje, odnosno njenom usavršavanju i korištenju prikladnijih materijala. Unaprjeđivao je svoje radove i do smrti radio na novim patentima poput punjive baterije (sa 76.g). Jedno je vrijeme surađivao s Teslom, no zbog razilaženja u pogledima postali su neprijatelji, te je Tesla upravo zbog Edisona odbio primiti Nobelovu nagradu (<https://www.britannica.com/biography/Thomas-Edison>).

4. Robert Bosch njemački je inženjer i izumitelj. Poznat je po brizi za radnike te uvođenju osmosatnog radnog vremena. 1887. sa suradnikom je usavršio uređaj za magnetno paljenje motora što je imalo velik utjecaj na auto industriju. 1900. otvorio je vlastitu tvornicu, a od 1908. nadalje Bosch je isporučivao uređaj za paljenje motora na sve kontinente. Oko 1920. godine stručnjaci su isticali dizelski motor kao pogonski sklop budućnosti. Kako dizelski motori nisu zahtijevali električno paljenje, što je u to vrijeme bio Boschev najvažniji proizvod, Bosch je 1922. počeo razvijati injektorske pumpe za dizelske motore. Proizvodnja linijskih pumpi i mlaznica za ubrizgavanje počela je 1927. (u 66. god.). Bosch je 1933. (u 72.g.) izradio prvi hladnjak cjenovno pristupačan svima. (<https://www.britannica.com/biography/Robert-Bosch>).

5. Benjamin Franklin bio je američki državnik, izumitelj, pisac i fizičar. Poznat je kako po političkom radu tako i po brojnim izumima. Borio se za ukidanje ropstva

(peticija iz 1789. u 83.g.), jedan je od autora „Deklaracije neovisnosti“ (1776., u 70.g.), prvi utvrđuje identičnost munje s elektricitetom, postavlja novu teoriju elektriciteta, otkriva tijek i karakteristike Golfske struje (1770., u 64.g.). Najpoznatiji Franklinovi izumi su: Franklinova peć (1741. u 35.g.), gromobran (1752., u 45.g.), staklena harmonika (1761., u 55.), bifokalne leće (1784., u 78.g.), štap za skidanje knjiga s police (1786., u 80.g.) (<https://www.britannica.com/biography/Benjamin-Franklin>).

Tablica 4. Izumitelji i njihovi posljednji izumi

Rd. br.	Ime i prezime	Godina rođenja i smrti	Dob u kojoj je preminuo	Posljednje značajno djelo (dob)
D) IZUMITELJI				
16.	N. Tesla	1856. - 1943.	87.	Uređaj za zračni prijenos (65.g.)
17.	A. G. Bell	1847. - 1922.	75.	Prvi hidrokrilni brod (72.g.)
18.	T. Edison	1847. - 1931.	84.	Patent za punjivu bateriju (76.g.)
19.	R. Bosch	1861. - 1942.	80.	Hladnjak (72.g.)
20.	B. Franklin	1706. - 1790.	84.	Bifokalne leće (78.g.)

S obzirom na to da ja na početku rada utvrđeno kako je 65. godina života uzeta kao godina prijelaza u treću životnu dob analizom ove 4 kategorije kreativnih ljudi može se zaključiti da je prosječna dob posljednjeg djela za svaku skupinu bila više od 70. godina (tablica 5) iz čega se može zaključiti da je hipoteza 1 potvrđena, tj. ljudi u trećoj životnoj dobi stvaraju kreativna djela.

Tablica 5. Prosječno trajanje života te prosječna dob posljednjeg djela po kategorijama

Kategorija	Prosječno trajanje života	Prosječna dob posljednjeg djela
Skladatelji	83,4	78,4
Pisci	83,8	80,4
Slikari i kipari	90,6	80,2
Izumitelji	82	72,6

Ukupno gledajući sve četiri kategorije zajedno s obzirom na godine nastanka posljednjeg djela (tablica 6) može se zaključiti da je najveći broj osoba, njih 13 ili 85% svoje posljednje djelo ili izum napravilo u srednjoj starosti (75. - 84. godine) što također potvrđuje hipotezu da ljudi u trećoj životnoj dobi stvaraju kreativna djela.

Tablica 6. Frekvencije i relativne frekvencije ostvarenog posljednjeg djela svih kategorija po dobi

Dob	Frekvencija	Relativna frekvencija	Kumulativni %
65 – 74	4	20,0	20,0
75 – 84	13	65,0	85,0
85 – 100	3	15,0	100,0
Ukupno	20	100,0	

Statistički podaci u tablici 7 pokazuju kako u uzorku dominira duboka starost (85 i više godina) s 50%, dok je najmanje predstavnika iz razdoblja rane starosti, tek 5%.

Tablica 7. Frekvencije i relativnih frekvencija uzorka po dobi

Dob	Frekvencija	Relativna frekvencija	Kumulativni %
65 – 74	1	5,0	5,0
75 – 84	9	45,0	50,0
85 - 100	10	50,0	100,0
Ukupno	20	100,0	

Kada se uspoređi dob posljednjeg djela i zanimanje (tablica 8) vidljivo je da su izumitelji svoja posljednja djela napravili u ranoj starosti dok su ostala zanimanja to učinila u srednjoj starosti.

Tablica 8. Dob posljednjeg djela i zanimanje

	Zanimanje					Ukupno
		Skladatelji	Pisci	Slikari	Izumitelji	
Dob posljednjeg djela	65 – 74	1	0	0	3	4
	75 – 84	3	5	3	2	13
	85 – 100	1	0	2	0	3
Ukupno		5	5	5	5	20

Osebujući kreativni rad analiziranih osoba doprinio je njihovoj popularnosti u društvu koje je uvidjelo vrijednost njihova djela. Danas se sa sigurnošću može reći da je mali broj onih koji nikada nisu čuli za neku od navedenih osoba u ovome članku, a velik broj vjerojatno zna i navesti neko od njihovih djela. Brojne osvojene nagrade dokaz su važnosti njihova rada, nerijetko upravo u trećoj životnoj dobi. U tom kontekstu može se zaključiti da je i hipoteza 2 potvrđena što znači da kreativnost utječe na stvaranje pozitivne slike starenja u društvu.

Rasprava

Svi navedeni kreativni „starci“ radili su do svoje smrti, jer se kreativnost ne može umiroviti. Verdi (Tablica 1), Tesla i Edison (Tablica 4), svatko iz svog područja, vidjeli su nove potencijale u postojećim dostignućima te dali svoj pečat. Otello je izvorno Shakespeare-ovo djelo, no Verdi je od toga napravio skladateljsko remek djelo. Tesla je u postojećim izumima vidio manjkavosti i prostor za unaprjeđivanje te podigao znanost na visoku, teško dostižnu razinu. Edison je usavršio žarulju i time zadužio svijet. Premda je imao problema sa sluhom, izumio je fonograf.

Monet (Tablica 3) se uspješno nosio s fizičkim promjenama treće životne dobi, te usprkos velikim problemima s vidom nastavio stvarati slikarska remek djela. Händel (Tablica 1) je također imao problema s vidom te je pretrpio moždani udar, no nastavio je skladati. O’Keeffe (Tablica 3) je tehniku ulja na platnu zamijenila slikanjem olovkom zbog problema s vidom.

S druge pak strane, Picasso (Tablica 3) je napravio kreativni zaokret, te osim slikanja, u poznim godinama počeo je pisati pjesme. Napisao ih je više od 300. To je pokazatelj da kreativnost ne opada s godinama, već postaje bogatija. Goethe (Tablica 1) je drugi dio Fausta napisao tik prije smrti, a u njemu je vidljiv rast i zrelost pisca koji se počinje baviti pitanjima politike, povijesti i psihologije.

Nabokov (Tablica 2) je svoje najslavnije djelo napisao tek u 56. te je pisao do posljednjeg dana svoga života. Strauss (Tablica 1) je bio aktivan preko 50 godina, a stvarao je i u kasnim 70. Schütz (Tablica 1) je posljednje djelo napravio samo godinu dana prije smrti.

Marija Jurić Zagorka (Tablica 2) uz plodnu spisateljsku karijeru bila je i borac za ženska prava, dok se Franklin (Tablica 4) borio za ukidanje ropstva. Tu je bitku vodio u svojim osamdesetim. Bosch (Tablica 4) se brinuo o pravima radnika te se zalagao za osmosatno radno vrijeme. Bell je otvorio školu za gluhe, kako bi im pomogao povećati kvalitetu života. To je samo dokaz da osobe treće životne dobi itekako mogu promijeniti svijet i doprinijeti boljitku drugih.

Andrić (Tablica 2) je zbog svog književnog rada koji je kulminirao objavom *Na Drini ćuprija* dobio Nobelovu nagradu za književnost u 69. godini života. Što bi bilo da je Andrić prestao pisati kada je navršio 30.?

Osobe treće životne dobi suočavaju se s brojnim psihičkim i životnim problemima. Meštrović (Tablica 3) je u poznim godinama iskusio smrt kćeri i samoubojstvo sina. Bourgeois (Tablica 3) je također iskusila smrt vlastitog sina i svoje majke. To ih nije

obeshrabrilo u njihovom kreativnom radu, dapače Meštrović je posljednje skulpture napravio upravo za svoju djecu, dok je Bourgeois svoju najmonumentalniju skulpturu posvetila upravo majci.

Na popisu od 20 slavnih kreativnih „staraca“ našlo se samo 5 žena. Razlog tomu može biti podizanje obitelji i briga o djeci (Lindauer, 2003). Također, svijet je okrutniji prema ženama, posebice u znanosti koja se smatra „muškim“ zanimanjem. Premda postoji određen broj žena koje su ostavile traga u povijesti, one su nažalost u manjini. Mnoge od njih preminule su mlade (npr. Slava Raškaj u 29. godini, Jane Austen u 42. godini, Marie Curie u 67.) ili počinile samoubojstvo (npr. Virginia Woolf u 59. godini). Agatha Christie, Vesna Parun i Marija Jurić Zagorka, tri su kreativne žene koje su stvarale sve do svoje smrti, često neshvaćene i u siromaštvu. No, unatoč brojnim preprekama, ostavile su u nasljedstvo brojna djela te nastojale promijeniti i poboljšati svijet za novi naraštaj kreativnih žena, posebice Marija Jurić Zagorka koja je poznata po svojoj borbi za prava žena.

Iz navedene analize i iz statističkih pokazatelja može se zaključiti kako su postavljene hipoteze potvrđene. Kreativne osobe stvaraju kreativna djela i u poznim godinama, a najčešće do smrti. Načini i stilovi iskazivanja kreativnosti se mijenjaju (npr. Picasso i Goethe) no kreativnost ne nestaje sa starenjem. Najveći broj osoba svoje posljednje djelo ili izum napravilo je u srednjoj starosti (75.-84. godine) što potvrđuje hipotezu kako je kreativna djela moguće stvarati i nakon 65. godine života. Rezultati pokazuju uključenost u kreativne aktivnosti do duboke starosti.

Starije osobe imaju pravo na kvalitetno življenje, a ono se može ostvariti raznim kreativnim aktivnostima u slobodnom vremenu. Jedan od načina je svakako cjeloživotno učenje.² U svijetu postoje brojne institucije s programima za treću životnu dob. „Prva takva ustanova otvorena je u Toulousu u Francuskoj 1973. godine (L'Université du troisième âge). Iako se po formi i sadržaju ponešto razlikuju, svima je cilj isti: u sredini u kojoj djeluju omogućiti seniorima doživotno obrazovanje i kvalitetno provođenje slobodnog vremena“ (Ćurin, 2010, str. 74).

Zaključak

Kreativnost nije urođena niti naslijeđena. Ona ne nestaje s godinama. Nema prave ili pogrešne životne dobi za kreativno izražavanje. Kreativnost je u nama, to je naša sposobnost da u običnom vidimo neobično, da ideje „kupimo jeftino, a prodamo skupo“, da stvaramo nove naoko nespojive veze, a da pritom imamo autonomiju i slobodu da biraмо način, sredstva i vlastiti tempo. Dvadeset analiziranih osoba odlučilo je baviti se neobičnim stvarima, izvan svoga vremena i tome posvetiti svoj život. Danas su to priznate

² U izvješću Budućnost populacije koja stari („Future of an Ageing Population“, 2016.) javlja se pojam „mentalni kapital“ koji obuhvaća individualne kognitivne i emocionalne komponente uključujući kognitivne sposobnosti, fleksibilnost i učinkovitost u učenju, emocionalnu inteligenciju i otpornost na stres. Osobe s visokom razinom mentalnog kapitala lakše podnose promjene, samostaljniji su te predstavljaju manji „teret“ za vlastitu obitelj, ali i za društvo. Mentalni kapital se razvija u mladosti, s tim da je razdoblje od 5. do 12. godine ključno. U starijoj dobi mentalni kapital opada.

i cijenjene osobe i dobro poznata djela. Svi navedeni kreativci nastavili su raditi kreativno do kraja života usprkos zdravstvenim problemima, siromaštvu, samoći.

Kreativnost se ispoljava na razne načine, a osobama treće životne dobi potrebno je osigurati kreativno i kvalitetno provođenje slobodnog vremena te povećati kvalitetu života, a na to upravo upućuju i rezultati ovoga istraživanja. Analizom podataka utvrđena je prisutnost kreativnosti u trećoj životnoj dobi te njezina važnost u stvaranju pozitivne slike starenja u društvu.

Osobe stare na sličan način bez obzira bili oni poznati, talentirani ili „obični“, starenje je univerzalno. Otvorenost za nova znanja, važan je faktor kreativnosti u trećoj životnoj dobi, a odnosi se na sve profesije. U skladu s tim autorica ukazuje na potrebu poboljšanja aktivnosti svakodnevnog života u starijoj životnoj dobi. Činjenica je da naše društvo sve više stari i da ta dobna skupina postaje značajan dio društva. Ovo istraživanje ukazuje da takvi ljudi itekako mogu biti produktivni te ni u kojem slučaju ne smiju trpjeti socijalnu izoliranost. Jedan od načina praktične primjene rezultata ovoga istraživanja je i u poticanju kreativnosti kroz umjetnost. Umjetnost donosi puno dobrobiti za starije osobe kao što je razvitak socijalnih odnosa, povećanje kognitivnih sposobnosti, sloboda, mogućnost izbora, lakše nošenje s promjenama. Nadalje kroz umjetnost osobe treće životne dobi mogu razviti nove vještine, povećati samopouzdanje, razvijati nove ideje i dijeliti životno iskustvo. Upravo je životno iskustvo ono čime obiluju stari ljudi, a može pomoći mladima u njihovom budućem razvoju. Iz toga proizlazi i važnost sinergije mladih i starih kroz niz aktivnosti kojim bi jedni druge obogaćivali.

Sva prethodno navedena istraživanja kao i rezultati ovoga istraživanja pokazuju da kreativnost ne jenjava s godinama te da osobe treće životne dobi mogu stvarati jednako uspješna djela. Sve je to povezano i s brojnim dobrobitima za zdravlje, ali i za socio - emocionalni život starijih osoba. Zaokupljenost kreativnim poslom omogućava osobama treće životne dobi provođenje vremena s drugima, manje osamljenosti, a više mentalnih izazova te podiže kvalitetu provođenja slobodnog vremena. Rezultati ovog istraživanja mogu pomoći u strukturiranju slobodnog vremena osoba treće životne dobi, ali i u poboljšanju kvalitete njihovih života. To je moguće ostvariti kroz uključivanje starih osoba u društvena zbivanja putem različitih radionica. Kroz radionice takve osobe mogu podučavati mlade primjerice, starim zanatima, običajima ili jednostavno mogu sudjelovati u odlučivanju lokalnih tijela oko problema zajednice. Važno ih je uključiti jer kako je vidljivo i iz ovoga rada, starci mogu puno taga korisnoga dati društvu u kojem obitavaju.

Osobama treće životne dobi potrebno je osigurati mogućnost kreativnog djelovanja i u poodmakloj dobi, jer što bi bilo da je netko od kreativnih „staraca“ prestao stvarati u 65. godini života. Svijet bi zasigurno ostao zakinut za neka od najvažnijih djela i otkrića.

Cilj ovoga rada je bio pokazati postojanje kreativnosti u trećoj životnoj dobi te ukazati da kreativnost utječe na stvaranje pozitivne slike starenja u društvu. Treća životna dob potiče starije osobe da se otvore, izraze osjećaje, isprobaju nove stvari, krenu novim pravcem, daje im hrabrost da svoje bogato životno iskustvo i mudrost ukomponiraju u nova djela.

Literatura

- Antić, S. (1999). Pedagoški pojmovnik. U: Osnove suvremene pedagogije (ur: Mijatović, A.). *Hrvatski pedagoško-književni zbor*, Zagreb: 639-655.
- Cohen, G. D., Perlstein, S., Chapline, J., Kelly, J., Firth, K., Simmens, S. (2006) The Impact of Professionally Conducted Cultural Programs on the Physical Health, Mental Health and Social Functioning of Older Adults. *Gerontologist*, 46 (6), 726-734.
- Ćurin, J. (2010) Specifičnosti poučavanja osoba treće životne dobi: podsjetnik za nastavnike. *Andragoški glasnik*, 14 (1), 73-80.
- Dubovicki, S. (2016) *Kreativnost u sveučilišnoj nastavi*. Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Fisher B. J., Specht, D. K. (1999). Successful aging and creativity in later life. *Journal of Aging Studies*, 13 (4), 457-472.
- Formosa, M. (2013) Creativity in Later Life: Possibilities for Personal Empowerment. U: Creativity, Lifelong Learning and the Ageing Population (Ur: Hansen, A.; Kling, S.; Gonzalez, J.) 78-93.
- Galenson, D. (2007) Wisdom and Creativity in Old Age: Lessons from the Impressionists, *National Bureau of Economic Research*, Working paper No. 13190
- Jarvis, P. (2004.), *Adult Education and Lifelong Education*. London: Routledge Falmer
- Lindauer, M. S. (1993). The span of creativity among long-lived historical artists. *Creativity Research journal*, 6, 221-239.
- Lehman, H. (1953) *Age and Achievement*, New Jersey: Princeton University Press.
- Lindauer, M. (2003) *Aging, Creativity and Arts; a Positive Perspective on Late-Life Development*. New York: Springer Science and Business Media.
- Lindauer, M., Orwoll, L., Kelley, C. (1997). Aging Artists on the Creativity of Their Old Age, *Creativity Research Journal*, 10 (2), 133-152
- Nejašmić, I. (2008) Stanovništvo Hrvatske – demogeografske studije i analize, *Hrvatsko geografsko društvo*, Zagreb.
- Nejašmić, I., Toskić, A. (2013) Starenje stanovništva u Hrvatskoj-sadašnje stanje i perspektive. *Hrvatski geografski glasnik*, 75 (1), 89-110.
- Pastuović, N. (1999). *Edukologija. Integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*. Zagreb: Znamen
- Pastuović, N. (2010) Odgoj odraslih. *Andragoški glasnik*, 14 (1), 7-20.
- Robinson, K. (2016) *Creative Schools: The Grassroots Revolution That's Transforming Education*, New York: Penguin Books.

Strunga, A. (2012) Aktivno starenje u Europi – nove perspektive, *Andragoški glasnik*, 16 (1), 33-41.

Škrbina, D., Radić, S. (2010) Kreativno izražavanje kao sredstvo potpomognute komunikacije kod osoba oboljelih od Alzheimerove bolesti. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (2), 263-279.

Mrežni izvori

Encyclopedia Britannica <https://www.britannica.com/> (1.6.2017.)

Encyclopedia Britanica, Verdi, G.
<https://www.britannica.com/biography/Giuseppe-Verdi#toc215474> (1.6.2017.)

Encyclopedia Britannica, Goethe, J. W. <https://www.britannica.com/biography/Johann-Wolfgang-von-Goethe#toc237027main> (1.6.2017.)

Encyclopedia Britannica, Christie, A.
<https://www.britannica.com/biography/Agatha-Christie> (pristupano 2.6.2017.)

Encyclopedia Britannica, Monet, C.
<https://www.britannica.com/biography/Claude-Monet#toc4952> (2.6.2017.)

Encyclopedia Britannica, Picasso, P. <https://www.britannica.com/biography/Pablo-Picasso/Blue-Period#toc59629> (2.6.2017.)

Encyclopedia Britannica, Tesla, N.
<https://www.britannica.com/biography/Nikola-Tesla> (5.6.2017.)

Encyclopedia Britannica, Andrić, I.
<https://www.britannica.com/biography/Ivo-Andric> (5.6.2017.)

Encyclopedia Britannica
<https://www.britannica.com/biography/Ivan-Mestrovic> (5.6.2017.)

Encyclopedia Britannica <https://www.britannica.com/art/Croatian-literature> (5.6.2017.)

Biografija javnih osoba iz Hrvatske, Parun, V.
<https://www.biografija.com/vesna-parun/> (5.6.2017.)

Encyclopedia Britannica, Okeeffe, G. <https://www.britannica.com/biography/Georgia-OKeeffe#toc282591> (10.6.2017.)

Encyclopedia Britannica, Hockney, D.
<https://www.britannica.com/biography/David-Hockney> (10.6.2017.)

Fujiwara, D., Dolan, P., Lawton, R. (2015) Creative Occupations and Subjective Wellbeing, NESTA working paper series https://www.nesta.org.uk/sites/default/files/creative_employment_and_subjective_wellbeing_1509_1.pdf (30.5.2017.)

Future of an Ageing Population (2016)

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/535187/gs-16-10-future-of-an-ageing-population.pdf (26.8.2017.)

Guinness World Records <http://www.guinnessworldrecords.com/world-records/most-prolific-painter/> (2.6.2017.)

Sternberg, R., Investment Theory of Creativity

<http://www.robertjsternberg.com/investment-theory-of-creativity/> (1.6.2017.)

Wadhwa, W. (2011) The Case for Old Entrepreneurs,

https://www.washingtonpost.com/national/on-innovations/the-case-for-old-entrepreneurs/2011/12/02/gIQAulJ3KO_story.html?utm_term=.3d2990f89685
(26.8.2017.)

World Health Organization www.who.int/en/ (1.6.2017.)

CREATIVITY IN THE THIRD AGE

Ružica Tokić

Abstract

The starting point for this research lies in the fact that the society is getting older and thus the number of elderly people is increasing. In addition, the third age, which is the subject of this research, becomes neglected in society and is threatened by social isolation. This paper seeks to emphasize the importance of incorporating these people into social events and through the analysis of collected data shows the usefulness of this age group through creative work. In this context, the author explores information from the personal and professional life of 20 distinguished creative people of the third age who left their mark, and continued to work creatively in the age of old. Five native and 15 foreign people were analysed. The sample was selected on the basis of two criteria. The first criterion is age; all of these creative "old people" lived and worked after the age of 65, which is taken as a transition year into the old age. The second criterion is that their profession has three important factors; autonomy, competence and freedom (Fujiwara, Dolan and Lawton, 2015). The analyzed data was collected from the Encyclopaedia Britannica as a relevant source of information. The research found that creativity influences the creation of a positive image of aging in society and that the third age is important for improving creativity.

Key words: age, creativity, creative „old people“, profession

